

Uporaba metod strojnega učenja pri analizi podatkov na LHC

Seminar - 3. letnik, I. stopnja

---

avtor: Jan Gavranovič

mentor: prof. dr. Borut Paul Kerševan

13. maj 2020

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za matematiko in fiziko

Kratek pregled

Uvod v LHC

Fizika na LHC-ju

Strojno učenje

Nevronske mreže

Iskanje procesa hh z uporabo nevronskeih mrež

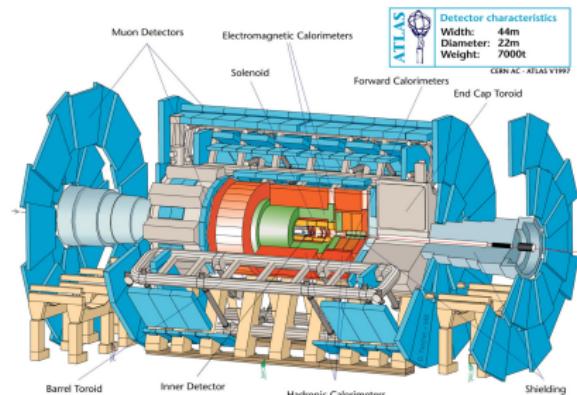
Zaključek

Uvod v LHC

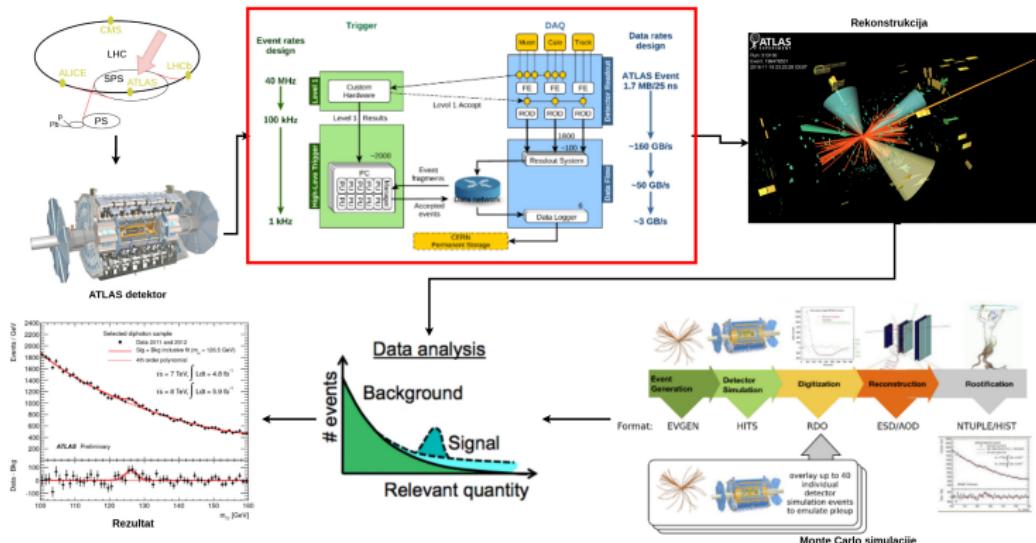
Uvod v LHC

- LHC primarno namenjen trkanju žarkov protonov z energijami $\sqrt{s} = 13$ TeV
- Največji pospeševalnik na svetu po velikosti in doseganju energij
- Več detektorjev - največja ATLAS in CMS
- Raziskovanje napovedi Standardnega modela in njegovim možnim razširitvam
- Izziv: analiza in interpretacija velikih količin podatkov
- Problem: Razmerje šum/signal, kompleksnost, visoka dimenzionalnost podatkov
- Rešitev: strojno učenje

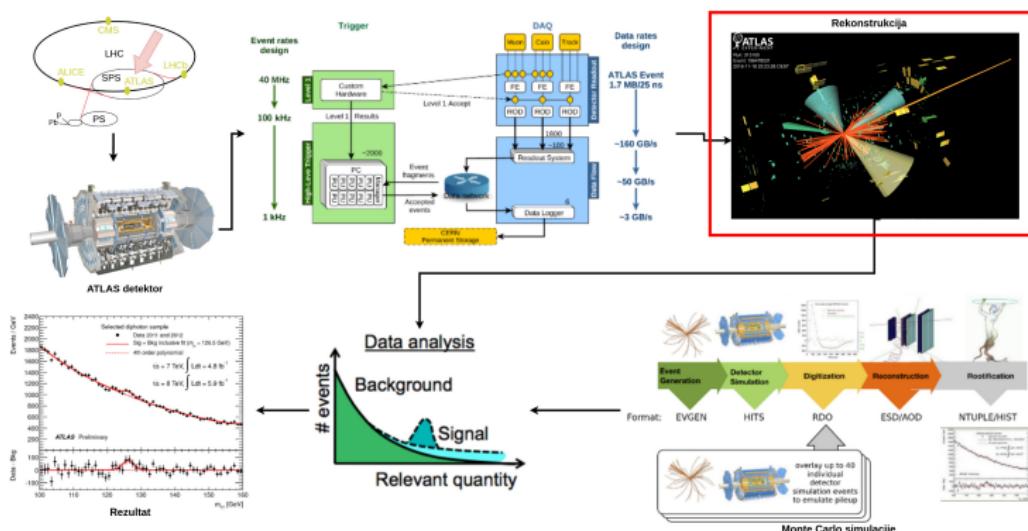
Prožilni sistem (trigger)

- Frekvence ~ 40 MHz trkanja žarkov protonov
- ATLAS ima $\mathcal{O}(10^6)$ senzorjev $\Rightarrow 1$ PB podatkov/s
- Prožilni sistem pove katere podatke vredno shraniti
- 2 stopnji: 1. Posebna elektronika, 2. Računalniška analiza
- Končen rezultat: ~ 1000 dogodkov/s s hitrostjo prenosa podatkov ~ 1 GB/s

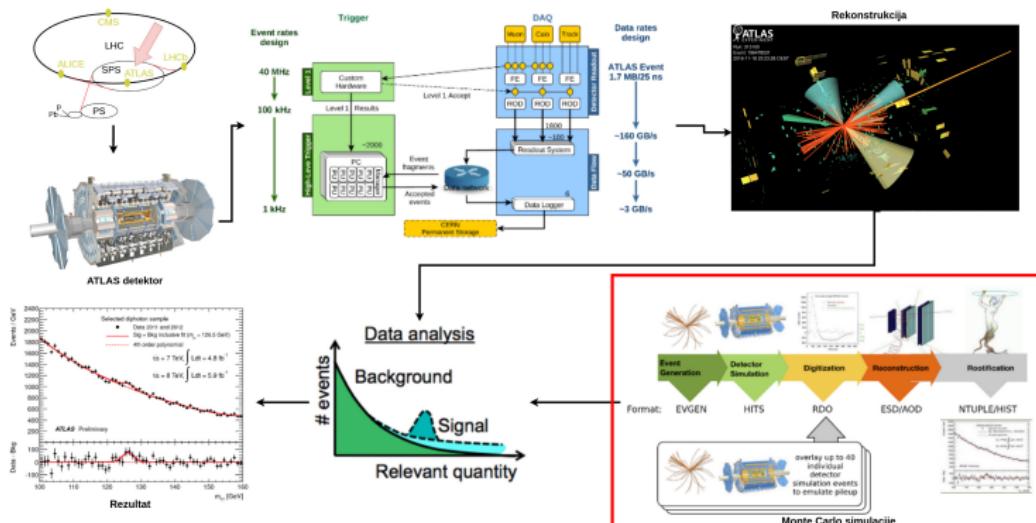
Rekonstrukcija

- Majhne časovne skale (primer: Higgsov bozon razpade v $\sim 10^{-22}$ s)
- Uporabni razpadni produkti začetnih delcev
- Sklepamo na delce iz katerih so nastali
- Uporaba naprednih računskih metod

Simulacije

- Primerjava eksperimentalnih rezultatov s teoretičnimi
- Napovedovanje signalov in ozadja
- Simulacija fizikalnega procesa in odziva detektorja
- Tipa Monte Carlo

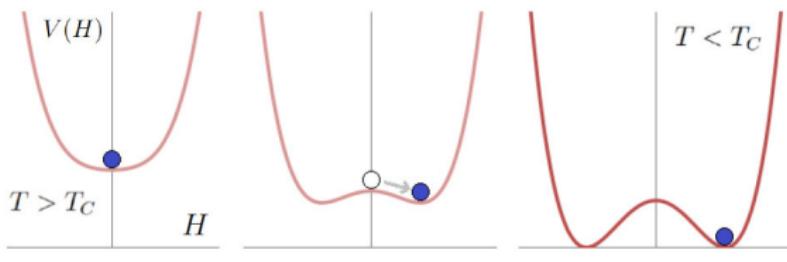

Fizika na LHC-ju

Higgsov bozon

- V Standardnem modelu Higgsov mehanizem pojasni kako bozoni dobijo maso preko zloma elektrošibke simetrije
- Brez tega mehanizma bi bili vsi delci brez mase
- Potencial Higgsovega bozona po zlomu simetrije povzroči mase delcev
- Teorija napove obstoj masivnega delca, ki je nosilec (fluktuacija) Higgsovega polja $\Rightarrow$ Higgsov bozon
- Masa delca je odvisna od moči interakcije med tem delcem in Higgsovim poljem
- Higgsov bozon najden leta 2012 z detektorjema ATLAS in CMS, izmerjena masa je $m_h = 125.18 \pm 0.16 \text{ GeV}/c^2$

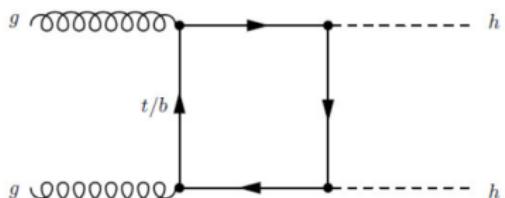
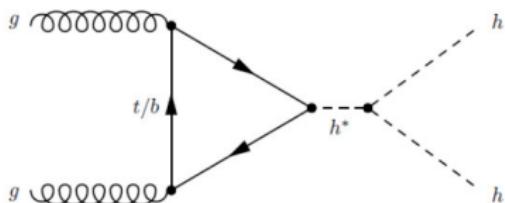
Grafičen prikaz zloma simetrije.

Nastanek para Higgsovih bozonov

- Potencial Higgsovega bozona je:

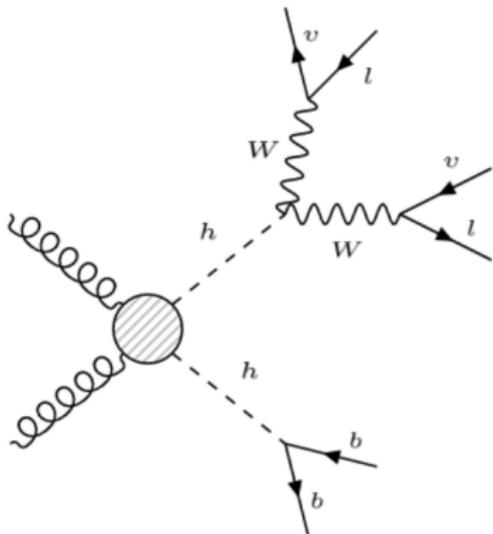
$$V(h) = \frac{1}{2} m_h^2 h^2 + \lambda v h^3 + \frac{1}{4} \lambda h^4$$

- Trilinearna sklopitevna konstanta: λ
- Drugi člen opisuje vozlišča s tremi Higgsovimi bozoni, tretji pa s štirimi
- Naloga detektorjev LHC-ja: meritev λ preko procesov, ki so občutljivi na sklapljanje s tem parametrom
- Glavni način nastajanja parov poteka preko fuzije dveh gluonov
- Možnih več različnih procesov fuzije gluonov, ki ustvarijo pare hh

Nastanek para Higgsovih bozonov

- Sledi opis pred kratkim objavljene analize iskanja parov Higgsovih bozonov
- Analiza se osredotoči na razpad para $hh \rightarrow b\bar{b}$ in W^+W^- , ki nadaljnjo razpade leptonsko v $l\nu l\nu$
- Pred tem: opis strojnega učenja in nevronskih mrež, ki jih analiza uporablja za razločevanje med ozadjem in procesom hh

Strojno učenje

- Veja umetne inteligence (AI)
- Zasnova in razvoj algoritmov, ki lahko izboljšajo svoje vedenje na podlagi podatkov
- Cilj: samodejno učenje prepoznavanja vzorcev in sprejemanje intelligentnih odločitev

Definicija algoritemskega učenja

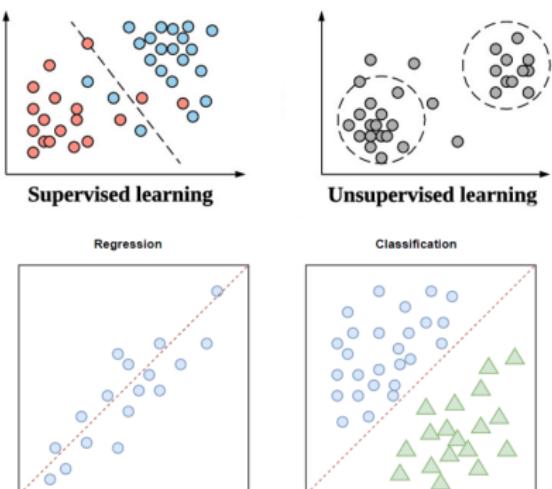
Računalniški program se uči iz izkušenj E glede na nalogu T in na neko mero uspešnosti P, če se uspešnost za T, ki jo meri P poveča z izkušnjami E.

Dve širši skupini algoritmov:

1. Nadzorovano učenje

- klasifikacija (diskretna kategorizacija podatkov)
- regresija (modeliranje, prilagajanje)

2. Nenadzorovano učenje

Problem nadzorovanega učenja je sestavljen iz:

- množice podatkov $\mathcal{D}_{data} = \{\mathbf{x}_i, y_i\}_{i=1}^N$ sestavljene iz meritev $\mathbf{x}_i$ in ciljnih vrednosti y_i vzorčenih iz verjetnostne porazdelitve $p_{data}(y|\mathbf{x}; \theta)$, kjer je $\{\theta_i\}$ množica parametrov modela
- optimizacijskega algoritma
- učnega algoritma, ki vrne funkcijo $h : \mathbf{x} \rightarrow y$, funkcija $h(\mathbf{x}; \theta)$ je napoved modela
- funkcije izgube $L(y_i, h(\mathbf{x}_i; \theta))$ ter funkcije cene:

$$J(\theta) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N L(y_i, h(\mathbf{x}_i; \theta))$$

Cilj metod strojnega učenja je iskanje različnih parametrov, uteži ter struktur, ki minimizirajo tako funkcijo.

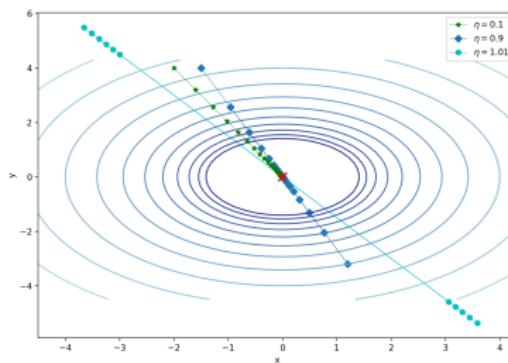
Optimizacijski algoritmi

- Poiskati želimo vrednost θ , ki minimizira funkcijo cene $J(\theta)$
- Razredno metod, ki minimizira $J(\theta)$ pravimo *gradient descent*
- Ideja enaka kot pri Newtonovi metodi
- Pri osnovni verziji GD algoritma začnemo z θ_0 in iterativno posodabljammo:

$$\mathbf{v}_i = \eta \nabla_{\theta} J(\theta_i)$$

$$\theta_{i+1} = \theta_i - \mathbf{v}_i$$

- Konvergenca odvisna od izbire velikosti koraka η (*learning rate*)

- GD se ponavadi ne uporablja zaradi počasne konvergencije in drugih težav
- Uporabljajo pa se njegove nadgradnje, kot je Adam

Mini-batch gradient descent

- Potreben izračun:

$$\nabla_{\theta} J(\theta) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \nabla_{\theta} L(y_i, \mathbf{x}_i; \theta)$$

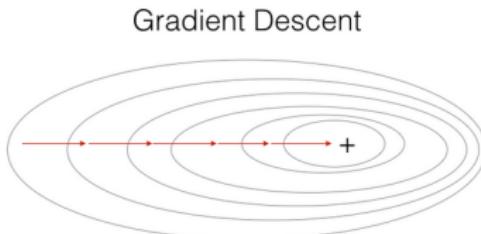
- Cena operacije $\mathcal{O}(N)$
- Podatke razdelimo v skupine (*mini-batches*) velikosti M :

$$B = \{(\mathbf{X}^{\{1\}}, y^{\{1\}}), \dots, (\mathbf{X}^{\{K\}}, y^{\{K\}})\}$$

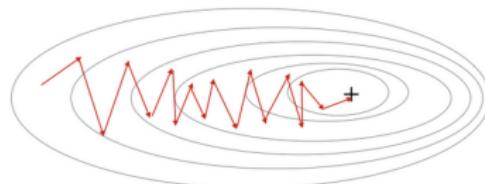
- Približek za gradient je tako

$$\nabla_{\theta} J(\theta) \approx \frac{1}{M} \sum_{i=1}^M \nabla_{\theta} L(y_i, \mathbf{x}_i; \theta)$$

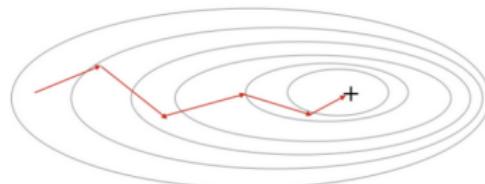
- V vsakem koraku porabimo eno skupino B_k
- Iteraciji čez vse podatke N, torej čez vse skupine B_k , pravimo epoha

Gradient Descent

Stochastic Gradient Descent

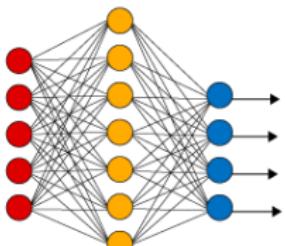
Mini-Batch Gradient Descent

Nevronske mreže

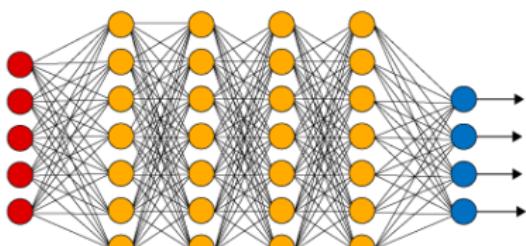
- Vrsta nadzorovanega strojnega učenja
- Nedavni uspeh strojnega učenja je prišel predvsem iz uporabe velikih količin podatkov za učenje globokih nevronskeih mrež, ki so sestavljene iz velike količine nelinearnih plasti (*deep learning*)
- Globlje mreže lahko predstavijo kompleksne funkcije bolj učinkovito
- Napredki v strojni opremi in izboljšave algoritmov v zadnjih letih
- V eksperimentalni fiziki ne manjka podatkov, ki bi bili uporabni za učenje nevronskeih mrež

Simple Neural Network

● Input Layer

Deep Learning Neural Network

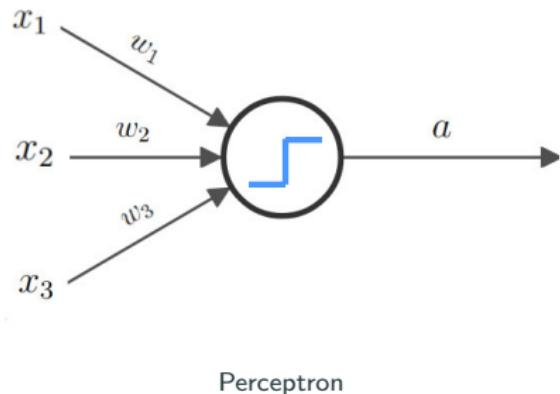
● Hidden Layer

● Output Layer

- Osnovna enota nevronske mreže
- Sprejme vektor lastnosti x in vrne skalar $a(x)$
- Funkcija a sestavljena iz linearne operacije in nelinearne transformacije

$$a = \sigma(z) = \sigma(\mathbf{w} \cdot \mathbf{x} + b)$$

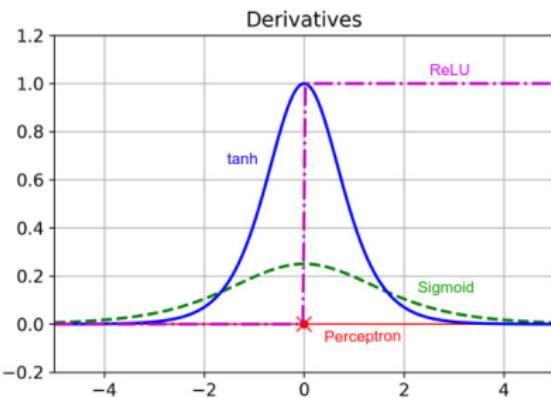
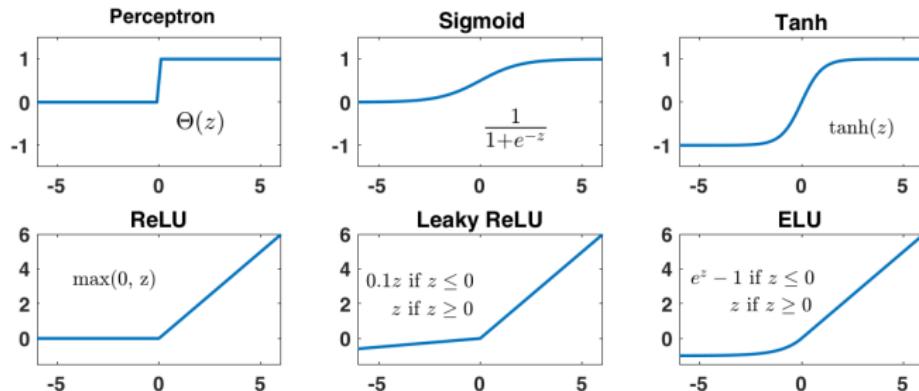
- Različne izbire aktivacijskih funkcij vodijo do različnih računskih sposobnosti nevronov
- Danes se večinoma uporablja aktivacijske funkcije tipa ReLU

$$a = \begin{cases} 0 & \text{če } \mathbf{w} \cdot \mathbf{x} \leq \text{aktivacijski prag} \\ 1 & \text{če } \mathbf{w} \cdot \mathbf{x} > \text{aktivacijski prag} \end{cases}$$

- Definiramo: $b \equiv -\text{aktivacijski prag}$
- Problem z nasičenjem

Primeri aktivacijskih funkcij in njihovi odvodi

Usmerjena in povratna propagacija

- Usmerjena propagacija: povezava med plasti l in $l - 1$

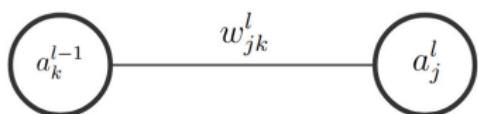
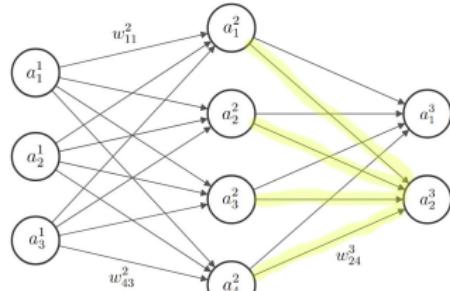
$$a_j^l = \sigma \left(\sum_k w_{jk}^l a_k^{l-1} + b_j^l \right) = \sigma(z_j^l)$$

- Povratna propagacija: učinkovit izračun odvodov

$$\frac{\partial J}{\partial w_{jk}^l} \quad \text{in} \quad \frac{\partial J}{\partial b_j^l}$$

- Več plasti, zaradi katerih je računanje gradienta bolj zapleteno
- Za funkcijo izgube lahko uporabimo MSE

$$J(a^L) = \frac{1}{2} \sum_j (y_j - a_j^L)^2$$

- Vpeljemo vmesno količino, ki predstavlja napako j -tega nevrona v plasti I

$$\Delta_j^I = \frac{\partial J}{\partial z_j^I}$$

- Povratno propagacijo sestavljajo 4 osnovne enačbe preko katerih izračunamo gradient funkcije izgube
- Izpeljemo s pomočjo verižnega pravila po plasteh

$$\Delta_j^L = \frac{\partial J}{\partial a_j^L} \sigma'(z_j^L) \quad (1)$$

$$\Delta_j^I = \sum_k w_{kj}^{I+1} \Delta_k^{I+1} \sigma'(z_j^I) \quad (2)$$

$$\frac{\partial J}{\partial b_j^I} = \Delta_j^I \quad (3)$$

$$\frac{\partial J}{\partial w_{jk}^I} = \Delta_j^I a_k^{I-1} \quad (4)$$

Učenje nevronske mreže

Data: Podatki $\mathbf{X}$ in oznake $\mathbf{y}$ razdeljeni v skupine.

Result: Optimalne uteži W^l in biase b^l nevronske mreže.

Naključno inicializiraj vse uteži W^l in biase b^l po vseh plasteh;

for epoch do

for mini-batch B_k do

for primer $(\mathbf{x}_i, \mathbf{y}_i)$ iz B_k do

            1. Nastavi prvo aktivacijo $a^{i,1}$.

            2. Izvedi usmerjeno propagacijo po plasteh $l = 2, 3, \dots, L$.

            3. Izračunaj napako v zadnji plasti $\Delta^{i,L}$ po (1).

            4. Propagiraj napake $\Delta^{i,l}$ po plasteh $l = L, L-1, \dots, 2$ z (2).

end

    Uporabi optimizacijski algoritem npr. GD ter za vse $l = L, L-1, \dots, 2$

    posodobi uteži in biase z uporabo (3) in (4) kot

$$W^l \rightarrow W^l - \frac{\eta}{M} \sum_{i=1}^M \Delta^{i,l} (\mathbf{a}^{i,l-1})^T \quad \text{in} \quad b^l \rightarrow b^l - \frac{\eta}{M} \sum_{i=1}^M \Delta^{i,l} .$$

end

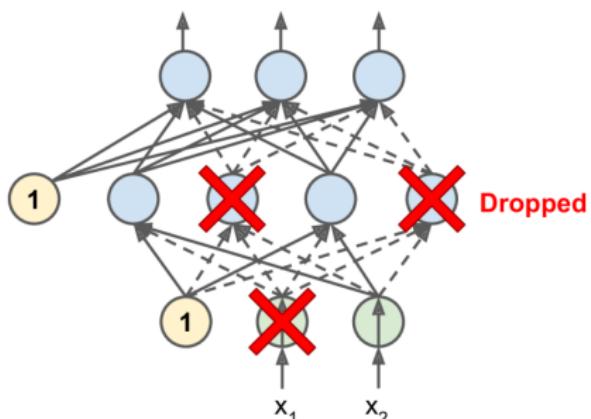
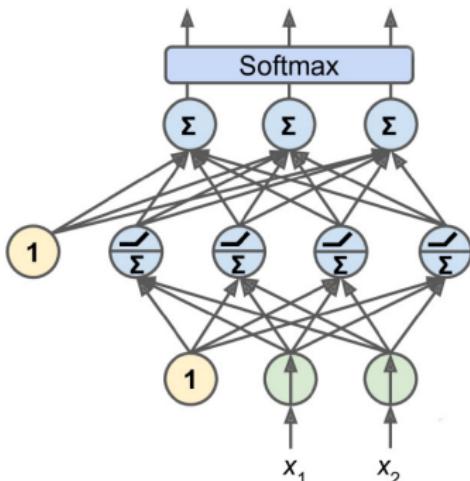
end

Plast softmax in dropout regularizacija

- V zadnji plasti lahko uporabimo plast softmax

$$a_j^L = \frac{e^{z_j^L}}{\sum_k e^{z_k^L}}$$

- Velja: $\sum_j a_j^L = 1$
- Izhodi nevronske mreže so na intervalu $[0, 1]$ in se seštejejo v 1
- Predstavlja verjetnostno porazdelitev $\Rightarrow a_j^L$ verjetnost, da je pravilen razred j
- Dropout plast: skrita plast v kateri naključno izbrišemo neko število nevronov
- Postopek zmanjša *overfit* (manjše število prostih parametrov)

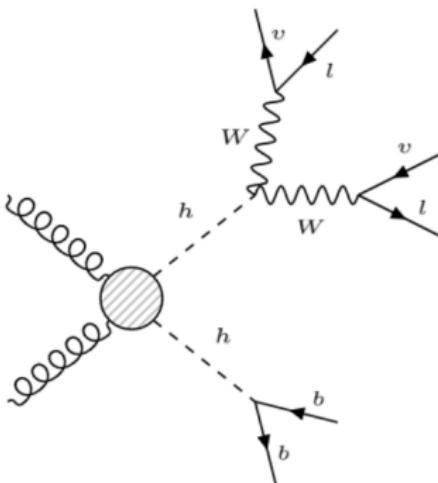

Iskanje procesa hh z uporabo nevronskeih mrež

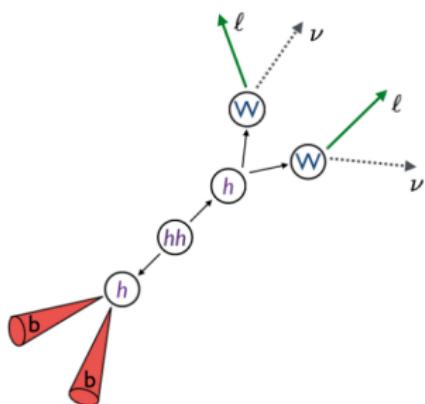
Iskanje procesa hh z uporabo nevronskeih mrež

- Analiza obravnava razpad para Higgsovih bozonov v $WWb\bar{b} \rightarrow l\nu l\nu b\bar{b}$
- Uporabljenih 139 fb^{-1} podatkov trkov pp pri $\sqrt{s} = 13 \text{ TeV}$ zbranih na detektorju ATLAS
- Procesi ozadja in signala iz Standardnega modela ocenjeni preko Monte Carlo simulacij
- Analiza je tipa MVA (*multivariate analysis*)
- Cilj analize je bil določiti zgornjo mejo sipalnega preseka za $pp \rightarrow hh$ proces ter postaviti meje intervala za skloplitveno konstanto λ

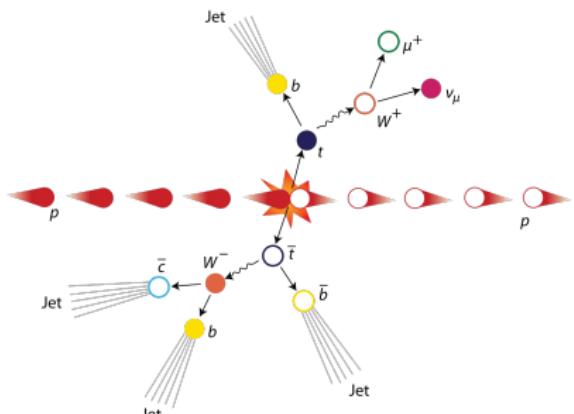

Arhitektura in učenje nevronske mreže

- Klasifikacija v štiri razrede
  1. Tvorba hh
  2. Tvorba kvarkov top: $t\bar{t}$ in Wt
  3. Drell-Yan proces z lahkimimi leptoni: $Z/\gamma^* \rightarrow ll$
  4. Drell-Yan proces z leptoni tau: $Z/\gamma^* \rightarrow \tau\tau$
- Za vhodne podatke uporabili 35 enostavnih kot tudi kompleksnejših količin
- Učenje nevronske mreže poteka na simuliranih dogodkih iz Standardnega modela

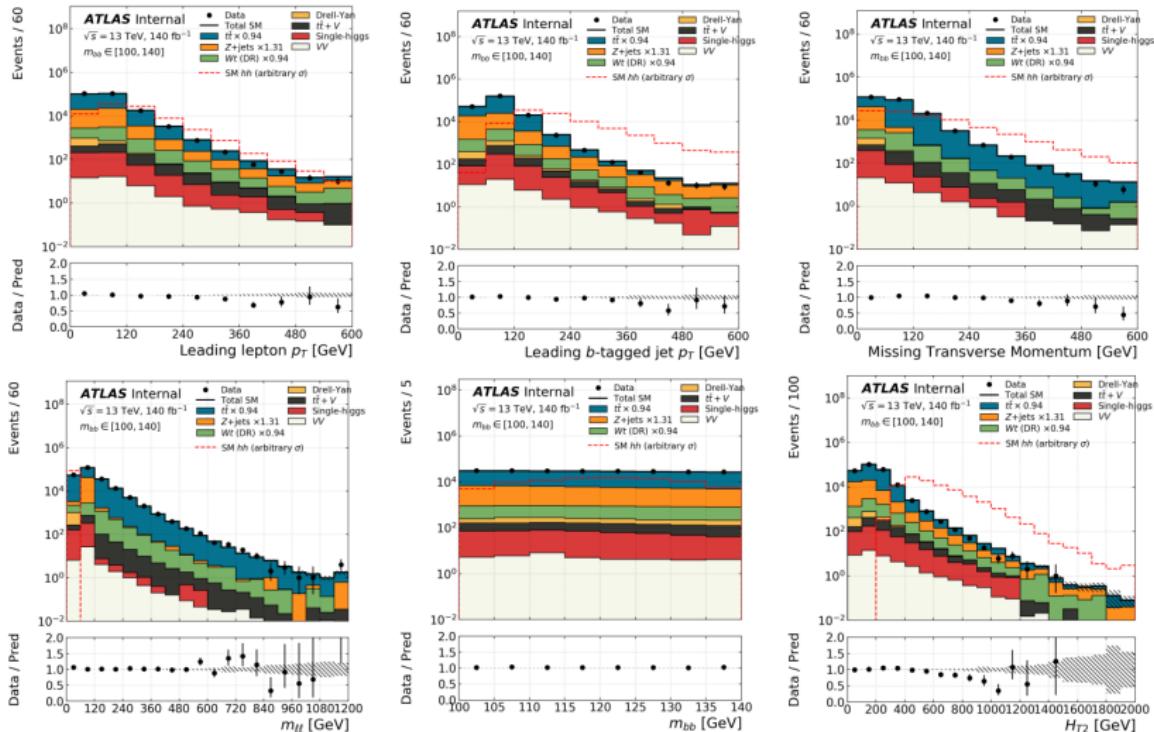

Signal

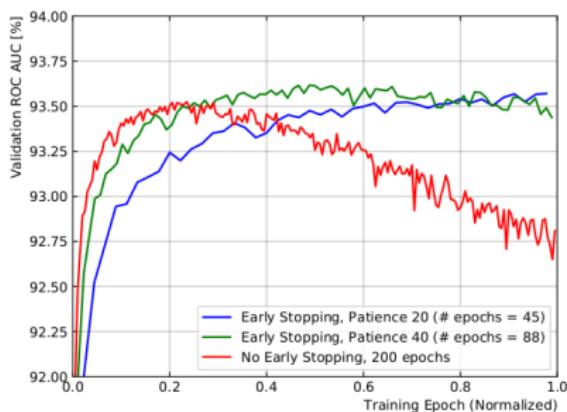
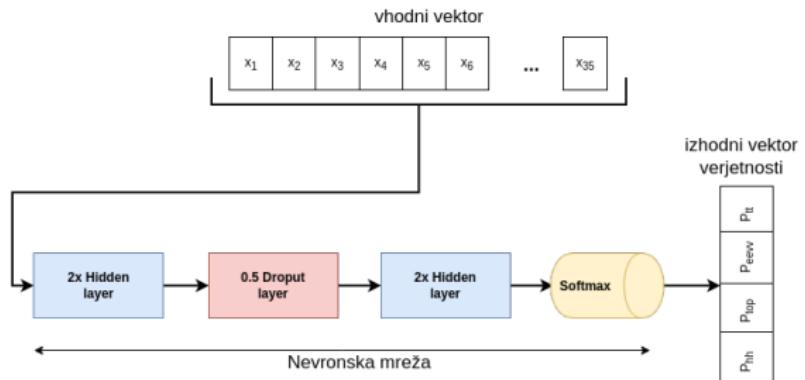
Ozadje

Arhitektura in učenje nevronske mreže

Porazdelitve nekaterih vhodnih kinematičnih spremenljivk nevronske mreže. V prvi vrstici so enostavne količine. V drugi vrstici pa so sestavljeni količini.

Arhitektura in učenje nevronske mreže

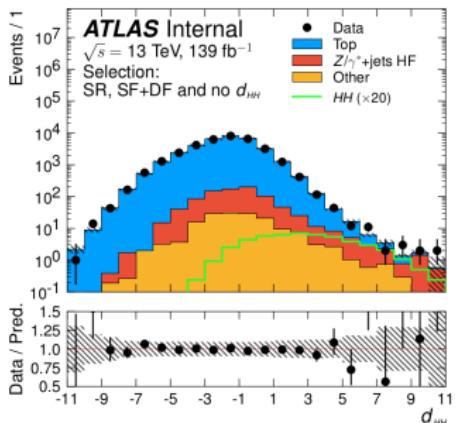
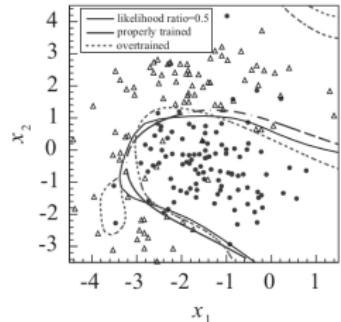
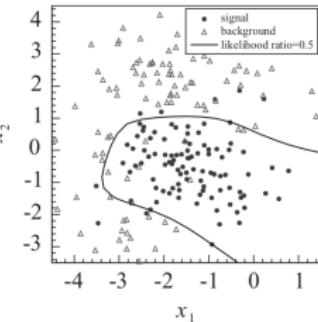

Izbira območja signala

- Nevronska mreža vrne verjetnosti za štiri procese: $[p_{hh}, p_{top}, p_{Zsf}, p_{Z\tau\tau}]$
- Iz tega rezultata analiza sestavi diskriminanto

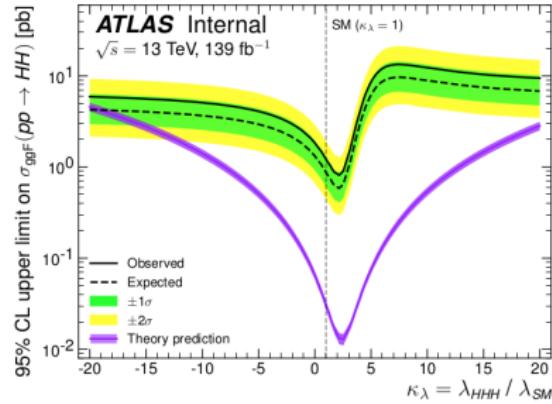
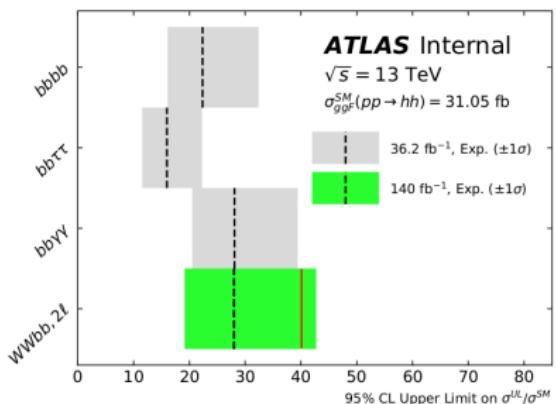
$$d_{hh} = \ln \left(\frac{p_{hh}}{p_{top} + p_{Zsf} + p_{Z\tau\tau}} \right)$$

- Vsebuje informacijo o zmožnosti nevronske mreže, da loči med štirimi procesi
- Območje signala je definirano glede na primerno vrednost d_{hh} (*cut and count* pristop)

Rezultati analize

- Kinematično prilagajanje napovedi za signal in ozadje na izmerjene podatke
- Določili s stopnjo zaupanja (*confidence level, CL*) 95% zgornja mejo (*upper limit, UL*) sipalnega preseka tvorbe para hh
- Izmerjena zgornja meja preseka za faktor 29^{+14}_{-9} višja od napovedane po Standardnem modelu
- Izračunali sipalni presek pri različnih vrednostih $\kappa_\lambda = \lambda_{HHH} / \lambda_{SM}^{SM}$
- Možnosti teorij izven Standardnega modela $\Rightarrow \kappa_\lambda \neq 1$
- Dovoljena vrednost κ_λ pri stopnji zaupanja 95% leži na intervalu $[-19, > 20]$

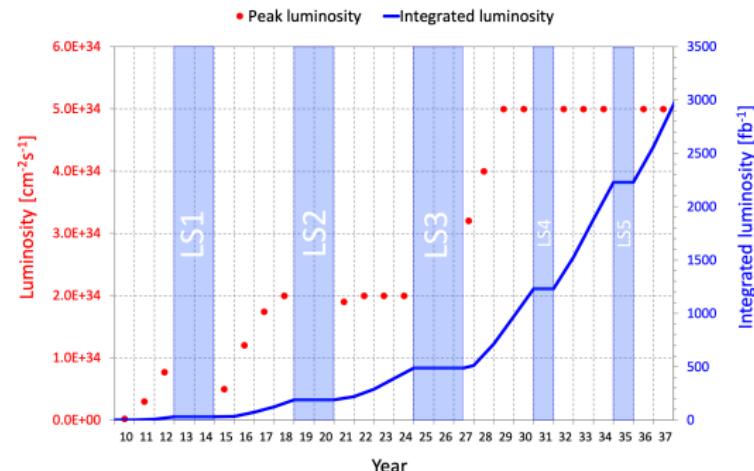

Zaključek

Zaključek

- Nadaljnji razvoj algoritmov in računalniške opreme ter vse več podatkov
- LHC se nadgrajuje še naprej → HL-LHC
- Veliko število dogodkov ter s tem povezane velike količine podatkov, ki jih bo potrebno obdelati in analizirati

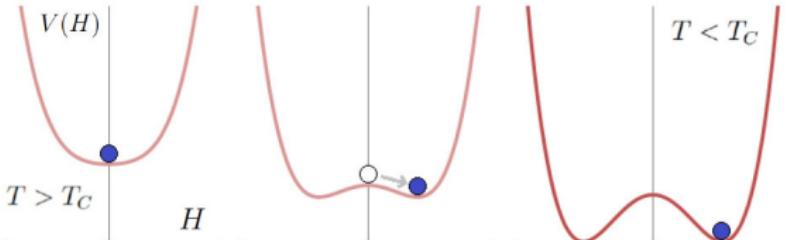
(HL-)LHC napoved glede na nominalne parametre.

Dodatek

Spontan zlom elektrošibke simetrije

- V zgodnjem vesolju, $T > T_C$, je imelo Higgsovo polje povprečno vrednost 0 povsod
- Elektromagnetna in šibka sila združeni v elektrošibko silo
- Pri nadaljnjem širjenju vesolja se elektrošibka sila razcepi na dva dela: elektrošibka simetrija je zlomljena
- Higgsovo polje dobi pri $T < T_C$ neničelno povprečno vrednost povsod
- Vrednosti se reče vakuumska pričakovana vrednost, v
- Se zgodi zaradi točno določenega potenciala
- Masa delca je odvisna od moči interakcije med tem delcem in Higgsovim poljem

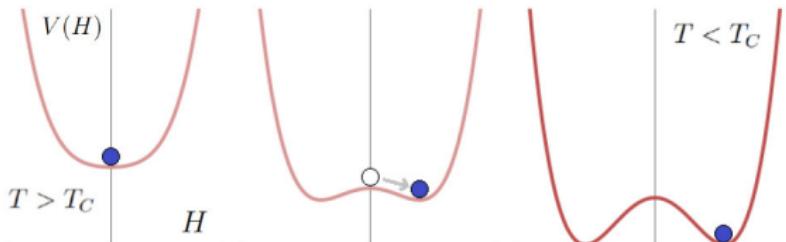

Masa in skapljanje Higgsovega bozona

- Maso Higgsovega bozona, ki je fluktuacija Higgsovega polja H okoli ravovesne vrednosti definira Higgsov potencial $V(H)$
- Polje H razstavimo na konstanten del v ter na del h , ki niha okrog ravovesne vrednosti in predstavlja Higgsov bozon
- Potencial Higgsovega bozona je tako

$$V(h) = \frac{1}{2} m_h^2 h^2 + \lambda v h^3 + \frac{1}{4} \lambda h^4$$

- Zadnje dva člena ustreza skapljanju Higgsovega bozona samega s seboj
- λ ... trilinearna sklopitvena konstanta
- λ določa obliko potenciala in s tem naravo zloma elektrošibke interakcije

Funkcija cene

- V strojnem učenju se definira funkcija cene kot

$$J(\theta) = \mathbb{E}_{(x,y) \sim \hat{p}_{\text{data}}} L(y, h(x; \theta)) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N L(y_i, h(x_i; \theta))$$

- Pogosto se za funkcijo izgube uporablja križna entropija
- Za poljubni verjetnostni porazdelitvi $p(x)$ in $q(x)$ jo napišemo kot

$$H(p, q) = - \sum_i p(x_i) \log q(x_i)$$

- V teoriji strojnega učenja je definirana med empirično $\hat{p}_{\text{data}}$ in modelsko p_{model} porazdelitvijo
- Se uporablja kot funkcija izgube pri nevronskih mrežah za klasifikacijo

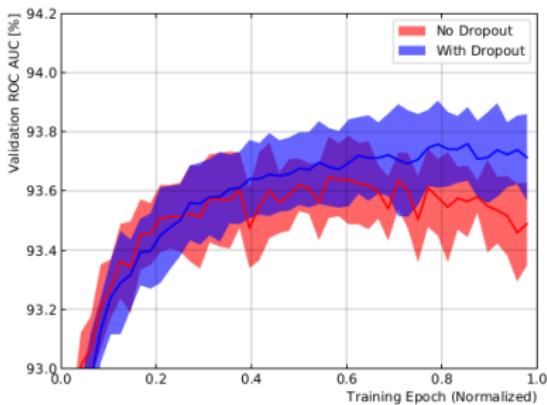
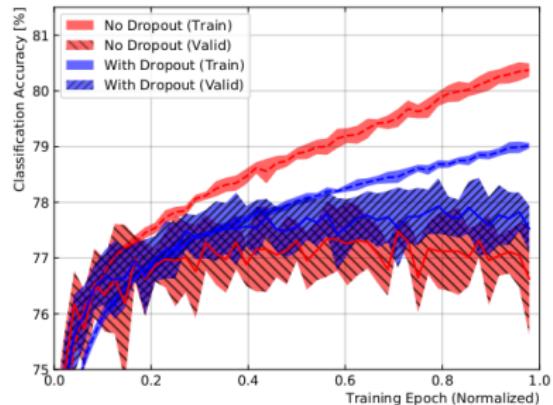
$$J(a^L) = - \sum_j y_j \log a_j^L + (1 - y_j) \log(1 - a_j^L)$$

- *Cross-entropy* med empirično porazdelitvijo $\hat{p}_{\text{data}} = \{\hat{y}, \hat{y} - 1\}$ in modelsko porazdelitvijo $p_{\text{model}} = \{y, y - 1\}$

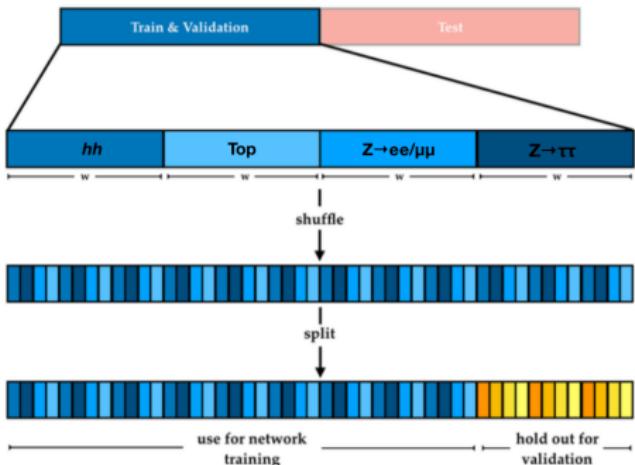
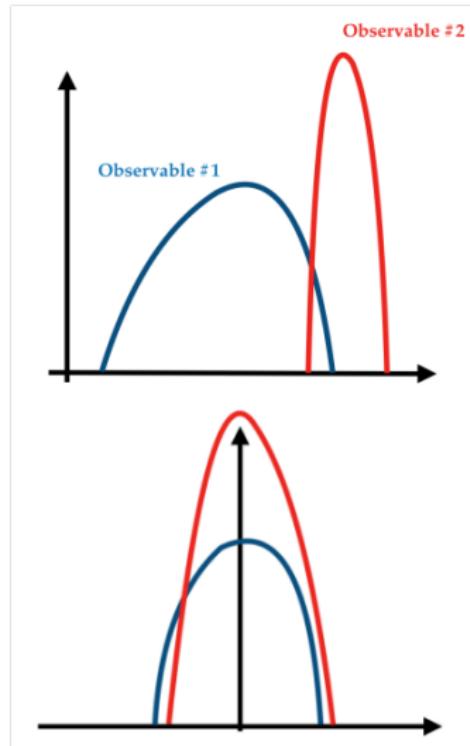
5 0 4 1 9 2 1 3 1 4
3 5 3 6 1 7 2 8 6 9
4 0 9 1 1 2 4 3 2 7
3 8 6 9 0 5 6 0 7 6
1 8 7 9 3 9 8 5 9 3
3 0 7 4 9 8 0 9 4 1
4 4 6 0 4 5 6 1 0 0
1 7 1 6 3 0 2 1 1 7
9 0 2 6 7 8 3 9 0 4
6 7 4 6 8 0 7 8 3 1

Za ta primer bi imela prva plast 28×28 nevronov (število pixlov) ter izhodna plast 10 nevronov (številke 0 do 9). Pravilno številko (ciljno vrednost) opiše vektor dolžine 10 samih ničel in ene enice (*one-hot vector*) na mestu, ki označuje pravilen razred.

Dropout plast uporabljena v analizi

Cross-validation in preprocessing

Premik spremenljivke $x \rightarrow \frac{x-\mu}{\sigma^2}$ ter delitev vhodnih podatkov pri analizi.

Curse of dimensionality

Ena dimenzija: N primerov, d dimezij: $\mathcal{O}(N^d)$ primerov